

Надія Стрішенець,

д-р іст. наук, зав. відділу НБУВ

Авторитетний контроль: необхідність координованого підходу

Стаття присвячена авторитетному контролю імен осіб та назв установ і організацій. Розкривається важливість авторитетно-го контролю бібліографічних записів для ефективного пошуку інформації та кооперованої каталогізації. Акцентується увага на необхідності координації цієї роботи у межах країни.

К л ю ч о в і с л о в а: авторитетний контроль, міжнародний стандарт каталогізації, кооперована каталогізація.

Авторитетний контроль – термін-інтернаціоналізм від англ. «authority control», означає постійне відстеження і підтримання у процесі каталогізації послідовних форм заголовків, інших елементів бібліографічного опису (сучасною фаховою мовою – точок доступу), а також показ зв'язків між основною, стандартизованою, авторитетною їх формою та іншими відомими варіантами.

Відповідно, так звана авторитетна робота («authority work») – це робота зі встановлення стандартизованих, уніфікованих, послідовних форм точок доступу. Авторитетний контроль поширюється на:

- прізвища авторів;
- назви установ і організацій, тобто колективних авторів;
- уніфіковані назви;
- серії;
- предметні рубрики;
- географічні назви.

Ще у 1970-х рр. на конференціях ЮНЕСКО, ІФЛА і, зокрема, на Міжнародному конгресі з національних бібліографій, організованих у 1977 р. цими інституціями, були ухвалені рекомендації, за якими кожна національна бібліографічна установа визначалася відповідальною за встановлення авторитетної форми прізвища індивідуальних авторів та назв установ і організацій (колективних авторів) своєї країни, а також за їх авторитетні списки відповідно до міжнародних рекомендацій.

16 травня 2014 р. у рамках Всеукраїнського фестивалю науки у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відділом наукової організації бібліотечно-інформаційних процесів був проведений семінар, присвячений діяльності провідних бібліотек України зі створення авторитетних (нормативних) файлів імен осіб та назв установ і організацій [1]. Мета семінару – з'ясувати, що можуть

запропонувати провідні книгозбірні українським бібліотекам та світовій бібліотечній спільноті.

Як відомо, автори нерідко змінюють свої прізвища упродовж життя. Так, автор відомого у фахових колах «Російсько-українського словника бібліотечно-бібліографічних термінів» М. В. Сташко [2] свої подальші роботи «Документознавча термінологія» (Львів, 2003) та «Українська термінографія, 1948–2002» (Львів, 2003) видала під іншим прізвищем – Комова. Тим часом у переважній більшості електронних каталогів вітчизняних бібліотек ці прізвища ніяк не поєднані, вважаються, що вони належать різним авторам.

Багато людей мають прізвища, котрі дуже часто зустрічаються (Коваленко, Василенко, Ткаченко). Тому існує потреба їх розрізнення при складанні каталожного опису. Особливістю українських каталогів є постійне поєднання двох мов: української й російської. Одні й ті ж автори, особливо в точних та природничих науках, друкуються обома мовами. Наприклад, Іваненко Йосип Онисимович – Іваненко Йосиф Онисимович; Євженко Олександра Панасівна – Евженко Александра Афанасьевна і т. п. Отже, у російському варіанті з'являються інша початкова літера й зовсім інші ініціали, що значно ускладнює, а при відсутності подання у бібліографічному описі повного імені та по батькові, робить взагалі неможливою ідентифікацію автора. Ще частіше зустрічаються такі варіанти, як, наприклад, Ткаченко Олексій Олександрович і Ткаченко Алексей Александрович (у російськомовному виданні).

Стандарти, у т. ч. новий міжнародний стандарт каталогів «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access»), вимагають уважної диференціації таких прізвищ, щоб читач не витрачав часу на нерелевантні відповіді. Зазвичай це робиться додаванням років життя автора (народження та смерті чи однієї з дат, оскільки для авторів

минулих століть іноді точно відомою є дата смерті, але невідомим залишається рік народження).

Особливо важливим є постійне відстеження назв колективних авторів, які нерідко змінюються, особливо після таких соціально-політичних перетворень, які відбулися у нашій країні у 1990-ті рр. Проблеми виникають і при визначенні основних форм прізвищ письменників, які друкуються під псевдонімами, особливо іноземних прізвищ, які можуть перекладатися по-різному, наприклад, Гейне і Гайне; Хемінгуей, Хемінгвей і Гемінгвей; Фрейд і Фройд; Хайдеггер, Гайдеггер і навіть Гайдеггер; Волт Вітмен і Уолт Уйтмен і т. п.

Якщо не відстежувати такі варіанти, то в наших каталогах вони й надалі співіснуватимуть як окремі автори, як дві й навіть три різних особи, оскільки відсутні будь-які посилання чи інший (внутрішній) зв'язок між цими різними формами прізвища у каталозі. Якщо читачеві самому не спаде на думку перебрати різні варіанти прізвища того чи іншого іноземного автора (і то за умови, якщо вони йому відомі), то якась частина його творів так і залишиться не знайденою, а електронний каталог при відсутності авторитетного контролю не допоможе у пошуку.

У каталозі Онлайнового комп'ютерного бібліотечного центру (OCLC) – найбільшому каталозі світу – авторитетний запис прізвища китайського філософа Конфуція містить 22 варіанти його написання англійською та іншими мовами, література якими представлена в каталозі. І лише один з них – Confucius, визначений, у т. ч. і Бібліотекою Конгресу, як авторитетний, а написання іншими мовами, включно з китайською, розглядаються як варіанти, що діють в якості посилання до унормованого прізвища.

А ось так виглядає авторитетний запис та варіанти написання прізвища українського письменника Олеса Гончара (Honchar, Oles') у каталозі Бібліотеки Конгресу мовами, на яких його твори зберігаються у цій книгозбірні:

Honchar, Oles', 1918–1995

Honchar, Oles', |d 1918–

400 1_ |a Гончар, Олес', |d 1918–

400 1_ |a Hontscher, Olesj, |d 1918–

400 1_ |a Gonchar, Oles', |d 1918–

400 1_ |a Gonchar, Alexander, |d 1918–

400 1_ |a Honc?ar, Oles, |d 1918–

400 1_ |w nna |a Honchar, Oleksandr

Terentii?ovych, |d 1918–

400 1_ |a Gonchar, Oles' Terent'evich, |d 1918–

400 1_ |a Gontchar, Ole?s, |d 1918–

400 1_ |a Hontschar, Oles, |d 1918–

400 1_ |a Gonchar, A., |d 1918–

До речі, авторитетні файли Бібліотеки Конгресу є у вільному доступі на її сайті (<http://authorities.loc.gov>). Не потрібно мати ні реєстрації, ні дозволу на пошук, роздрукування, е-розсилку авторитетних записів. Авторитетні файли Бібліотеки Конгресу оновлюються щоночі, від понеділка до суботи.

Розглядаючи авторитетний контроль як фрагмент фахового бібліотечного знання, не можна не відзначити, наскільки серйозна увага приділяється цьому складному аспекту каталогізації у зарубіжних бібліотеках і теоретиками, і практиками. Виходять монографії, статті, бібліографічні покажчики, існують е-дискусійні групи, веб-сайти (наприклад, <http://www.authoritycontrol.com>), проходять конференції, обговорення поточних тенденцій та майбутнього розвитку авторитетного контролю. Конкретні приклади авторитетних записів наводяться і у новому міжнародному стандарті бібліографічного опису «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access», скороч. RDA).

За новим стандартом [3–5] вже працюють Бібліотека Конгресу та Національна медична бібліотека США (з 31 березня 2013 р.), Британська бібліотека (з 1 квітня 2013 р.), Національна бібліотека та архів Канади, Національна сільськогосподарська бібліотека США, Національні бібліотеки Австралії, Малайзії, Сінгапуру, а також Німецька національна бібліотека. У процесі впровадження RDA у Національних бібліотеках Голландії, Фінляндії, Ірландії, Філіппін, Шотландії та ін. Новий стандарт використовують бібліотеки таких відомих університетів світу, як бібліотека Кембриджського та Бодлеанська бібліотека Оксфордського університетів, бібліотеки Стенфордського, Чиказького університетів, університету Північної Кароліни США і т. д.

Одночасно з переходом на нові правила опису відбувся перехід на відповідний стандарт авторитетних записів. Для Програми кооперованої каталогізації (Program for Cooperative Cataloging, PCC), яка діє у США і складається з чотирьох компонентів кооперації: Програми авторитетних прізвищ та назв (NACO); Програми авторитетних предметних рубрик (SACO); Програми монографічних бібліографічних записів (BIBCO); Онлайнової програми серіальних видань (CONSER) 31 березня 2013 р. також стало рубежем. Після цієї дати вносити авторитетні записи відповідно до Спільної програми авторитетних прізвищ та назв дозволяється лише за правилами RDA. Усі точки доступу у бібліографічних записах з позначкою

«рсс» мають створюватися за вказаними правилами. Навіть, якщо самі записи у бібліотеках, що входять до Програми кооперованої каталогізації, ще продовжують робитися за попереднім стандартом – Англо-американськими правилами каталогізації (AACR2).

Авторитетний запис на особу за RDA є досить докладним. Він передбачає: подання стандартизованого (авторитетного) прізвища автора, варіант(и) прізвища, дату народження автора, стать, місце народження, країну, яку пов'язують з автором, місце його проживання, установу, з якою пов'язаний автор, мову, якою він пише, професію або фах, біографічні відомості, ідентифікацію особи (контрольний номер Бібліотеки Конгресу, контрольний номер Національної бібліотеки та архіву Канади), статус ідентифікації (наприклад, повністю встановлений), джерело(а) встановлення даних про автора (вказуються відомості про автора з зазначенням використаних при цьому джерел) [6].

Щодо формування авторитетних записів на прізвища варто зауважити: деякі українські бібліотеки (це стосується, насамперед, бібліотек галузевих академій наук та університетських) укладають списки членів своїх академій чи викладачів. Тобто йдуть від зворотного: готують вивіреним список з датами народження тощо, а потім, коли з'явиться книга, будуть мати готовий заголовок. Але нерідко науковці, які вже досягли певного статусу, припиняють активну наукову діяльність або обмежуються статтями, а не підготовкою нових монографій чи підручників, які саме й є об'єктами каталожного опису. Тому опрацьовувати для авторитетного файлу прізвища гіпотетичних авторів – це змарнований робочий час, змарновані зусилля. Хотілося б застерегти від такої практики. Не доводилося зустрічати такого підходу і в доступній англійській літературі. До того ж передбачається: ці точки доступу зустрінуться більше, ніж в одному виданні, й усі наступні видання мають бути описані під однією й тією ж формою заголовка, щоб усі роботи певного автора зібрати разом. У відомих провідних бібліотеках світу йдуть від «книги в руках». З'явилася книга у бібліотеці, виникла потреба її опису, визначення заголовка, відповідно й вирішуються пов'язані з цим питання.

Не можна не відзначити характерну тенденцію останніх років – інтернаціоналізацію авторитетних записів з тим, щоб національні бібліотеки різних країн використовували одні й ті ж автори-

тетні записи. Віртуальний міжнародний авторитетний файл (VIAF) об'єднує існуючі національні авторитетні файли. Його мета – об'єднати різні набори авторитетних даних з усіх країн світу і забезпечити читачам доступ до видань через авторитетні дані потрібними мовами.

Така інтеграція спостерігається й на рівні країн. У VIAF активну участь бере Німецька національна бібліотека, де створені та розвиваються Німецький авторитетний файл імен (Personennamendatei), Авторитетний файл установ та організацій, файл Предметних рубрик та файл Уніфікованих назв Німецького музичного архіву. Усі вони об'єднані в Інтегрований авторитетний файл, що загалом є не легким технічним завданням, яке вдалося вирішити Бібліотеці. Англо-американський авторитетний файл розвивається Британською бібліотекою та Бібліотекою Конгресу. Нам вже доводилося писати про спільні проекти бібліотек США під керівництвом Бібліотеки Конгресу, зокрема, про NACO (Name Authority Cooperative Program) – з формування авторитетного файлу імен, що включав прізвища, назви колективних авторів, а також географічні назви і мав статус національного; SACO (Subject Authority Cooperative Program) – авторитетний файл предметних рубрик [3, с. 224]. Бібліотека Конгресу – законодавець у галузі авторитетного контролю предметних рубрик.

Як відомо, сучасні інтегровані бібліотечні системи включають засоби авторитетного контролю як частину модуля каталогізації. Він передбачає автоматичні посилання від різних варіантів прізвища чи колективного автора, а також «глобальні» заміни, якщо виявляються помилки чи різні форми прізвища.

Певні напрацювання в царині авторитетного контролю мають і українські бібліотеки. Так, у ЛННБ ім. В. Стефаника створення авторитетних записів імен осіб розпочалося у 2009 р. одночасно з упровадження інтегрованої бібліотечної системи Alerph 500. І хоча бракувало досвіду та методики ведення такої роботи, всі її етапи були пройдені у стислі терміни, й за кілька років авторитетна робота набула помітних масштабів. На сьогодні авторитетний файл «Індивідуальний автор» налічує понад 25 тис. авторитетних записів, які активно використовуються каталогізаторами у своїй роботі.

Вагомими є здобутки Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка щодо авторитетного контролю назв установ та організацій [7]. Ще у 1976 р. тут розпочалося створення картотеки

«Показчик заголовків колективного автора», яка, починаючи з 2002-го, була поступово переведена в електронну форму й переросла в електронний авторитетний файл. Нині кількість авторитетних записів назв установ та організацій сягає понад 10 тис. Найголовніше, що цей файл, як і файл Львівської бібліотеки ім. В. Стефаника, є працюючим, він давно вийшов зі стадії будь-якого експерименту.

Цікаві теоретичні та методичні розробки мають у своєму активі фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Національної парламентської бібліотеки України.

Як відомо, без загальнонаціонального авторитетного файлу прізвищ українських авторів, а також назв українських установ та організацій неможливий розвиток кооперованої каталогізації, яка давно стала реальністю у бібліотеках зарубіжних країн, у т. ч. СНД. Тому не менш важливими є питання співпраці. Бібліотеки західних розвинутих країн мають чітку координацію, хто і за який сегмент авторитетного контролю відповідає. У нас через брак коштів, кваліфікованих кадрів кожен працює ізольовано, вирішуючи проблеми на своєму рівні. Тому координація зусиль на рівні провідних бібліотек України є надважливою. Водночас українське бібліотекознавство не повинно сторонитися процесів, які відбуваються у галузі авторитетного контролю у Європі та світі.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014 р.

UDC 025.3:006:021.6

Nadiia Strishenets,

doctor of sciences in History, Head of Department, NBUV

AUTHORITY CONTROL: THE NEED OF COORDINATED APPROACH

Article based on the report at the seminar on authority control of personal and corporate authors at the Vernadskyi National Library of Ukraine. It focuses on the importance of authority control of bibliographic records for efficient information retrieval and cooperative cataloging. Attention is drawn to the need of coordination of this work within the country.

K e y w o r d s: authority control, international cataloging standard, cooperative cataloging.

УДК 025.3:006:021.6

Надежда Стришенец,

д-р ист. наук, зав. отделом НБУВ

АВТОРИТЕТНЫЙ КОНТРОЛЬ: НЕОБХОДИМОСТЬ КООРДИНИРОВАННОГО ПОДХОДА

В статье раскрывается важность авторитетного контроля библиографических записей для эффективного поиска информации и кооперированной каталогизации. Акцентируется внимание на необходимости координации этой работы в стране.

К л ю ч е в ы е с л о в а: авторитетный контроль, международный стандарт каталогизации, кооперированная каталогизация.

Список використаних джерел

1. Полякова О. Авторитетний контроль у бібліотеках України : визначення пріоритетів / Олена Полякова // Бібл. вісн. – 2014. – № 4. – С. 45–48.
2. Сташко М. В. Російсько-український словник бібліотечно-бібліографічних термінів / М. Сташко. – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : СП «БаК», 1996. – 200 с.
3. Стришенець Н. В. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема : бібліотекознавчий аспект / Н. В. Стришенець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 265–272.
4. Стришенець Н. В. Особливості термінології нового стандарту каталогізації «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access») / Надія Стришенець // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / М-во культури України, Київський нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права. – К., 2013. – Вип. 7. – С. 102–105.
5. Стришенець Н. В. Упровадження нового міжнародного стандарту каталогізування «Опис та доступ до ресурсу» («Resource Description and Access») у бібліотеках світу / Надія Стришенець // Там само. – К., 2014. – Вип. 8. – С. 198–202.
6. Examples of Full RDA Records (JSC) – Authority Records [Electronic resource]. – Access mode : http://www.rdatoolkit.org/sites/default/files/examples_of_rda_authority_records_041113.pdf. – Title from the screen. Accessed 11.08.2014.
7. Науменко Л. Авторитетний файл колективного автора (з досвіду Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка) / Людмила Науменко // Бібл. вісн. – 2014. – № 3. – С. 7–12.